

Hitler's Architect, Joachim C. Fests); «Гітлер'югенд у Польщі» Йоста Германда (*A Hitler Youth in Poland*, Jost Hermand); «Шпеер: архітектор Гітлера» Мартіна Кітчена (*Speer: Hitler's Architect*, Martin Kitchen); «Гітлер» Нормана Стоуна (*Hitler*, Norman Stone); «Правосуддя в Нюрнберзі» Роберта Е. Конота (*Justice at Nuremberg*, Robert E. Conot); «Швейцарці та нацисти» Стівена Галбрука (*The Swiss and the Nazis*, Stephen Halbrook). І, звичайно ж, ми користувалися інтернетом.

Потсдам, 1 вересня 1939 року

«Фу!» – Гретхен з огидою відвернулася від жерстяної банки з борошном.

– У чому річ, *liebchen*? – витерши руки об фартух, запитала куховарка, яка саме поралася на кухні. – Ти наче лимон вкусила.

– У борошні завелися довгоносики, – відповіла Гретхен, відсуваючись від ємності на столі.

– Ні, цього не може бути, – стривожено сказала куховарка. – Не може бути. Я лише два дні тому його купила. Дай гляну.

Вона зазирнула в порцелянову ємність.

– Нічого не бачу.

– Вони там є... Я відчула запах їхнього посліду.

Гретхен дивилася, як куховарка занурила руку в банку й перемішала борошно.

– Гидота! Там ними аж кишить! Усі на самому дні.

Вона потупцяла до смітника, й усе борошно білою хмаринкою полетіло у відходи.

– Що ж скаже твій батько? Їжа так подорожчала через всі ці розмови про війну.

Куховарка повернулася до Гретхен і протерла руки від борошна, перш ніж підставити їх під кран. Витерши їх фартухом, вона потягнулася до полиці по чисту банку. Та стояла поруч із грубою книгою на 720 сторінок, що називалася «Майн кампф».

* Люба, дорога (нім.).

— Чого твій батько так хоче, щоб книжка гера Гітлера стояла на кухні? — спитала куховарка.

Гретхен знизала плечима.

— Тато каже, що вона має бути в кожній німецькій сім'ї.

Однак вона не дала, що чула, як батько казав матері, що ні за що не поставить «Майн кампф» у бібліотеці, бо «вона може заразити всю німецьку літературу».

— Дитино, звідки ти знала, що в борошні довгоносики?

— Відчула запах.

Куховарка якусь мить дивилася на Гретхен, а тоді похитала головою. Це вже не вперше вона помітила дивовижний нюх дівчини. Ще з десяти років Гретхен могла безпомилково визначити, що в печені не вистачає якоїсь спеції чи що молоко ось-ось скисне. Відчуття смаку в підлітки теж було гострим.

— Доведеться купити нове борошно. А я так хотіла, щоб усе було, як годиться, адже до нас на вечерю має прийти той приємний чоловік, гер Шпеер.

Від самої згадки цього імені Гретхен відчула, як до щік приливає кров: вона таємно закохалась у красеня-архітектора. Дівчина була рада, що куховарка цього не помітила, бо саме пішла в комору по новий мішок борошна.

Гретхен тим часом роздивлялася кухню. Це було її улюблене місце в родинному замиському маєтку в Потсдамі — тепле, затишне та сповнене переважно привабливими ароматами. Значну частину однієї стіни займав величезний відкритий камін, де прохолодними днями повільно крутили на рожні печеню. На залізному колесі, підвішеному над довгим дубовим столом, висіли різноманітні мідні каструлі, черпаки, ложки та інше начиння для приготування їжі.

З іншого боку кімнати височіла старовинна дров'яна піч, яку саме розпалили, щоб випікати хліб. На панелі за нею мозаїка зображувала групу мисливців, які загнали в кут дикого кабана. Гретхен чула, що в лісі досі є кілька диких свиней, але жодного разу їх не бачила, хоча й прогулювалася на самоті

територією батьківського маєтку в сутінках. Головний садівник сказав, що саме в цю годину вони виходять поласувати жолудями зі столітнього дуба.

Між каміном і піччю уздовж стіни були шафи й полиці з різноманітним скляним посудом, кухонним приладдям і столовим сріблом — усе акуратно посортовано і впорядковано. Зовнішню стіну займало величезне панорамне вікно з видом на широкий луг, що спускався до берега річки Гафель, де за кілометр від маєтку.

— От і все. Я його просіяла, і ця партія свіжа й чиста, — сказала куховарка й поставила перед Гретхен щойно відмиту банку. — Давай швиденько. Піч саме розігрілася до потрібної температури.

Замішуючи тісто, Гретхен думала, як сильно сумуватиме за цим місцем. За кілька днів вони мали повертатися до квартири в Берліні, де Гретхен розпочне новий семестр у школі, а її батько, Карл фон Бісмарк, відновить свою роботу головним помічником архітектора Альберта Шпеера. З розмови за столом Гретхен зрозуміла, що фюрер доручив геру Шпееру побудувати низку грандіозних будівель і набережних, які перетворили б місто на «чудо світу». Гретхен пишалася тим, що Шпеер обрав саме її батька, одного з найвидатніших архітекторів країни, своїм головним помічником. Коли хліб поставили в піч, Гретхен сіла й задивилась у вікно, вдихаючи запашні аромати. Якщо й було щось у світі, що пахло краще за хліб у печі, їй таке ще не траплялося. Надворі під ранковим вересневим сонцем виблискувала роса на траві. Гретхен думала, як пізніше піде до води й погодує качок. Куховарка їй сказала, що по той бік річки війська база й останніми днями в цьому районі було більше активності, ніж зазвичай, а на дорогах бачили колони танків. Гретхен ніколи не бачила танк. Може, сьогодні побачить.

— Готово. — Куховарка витягла буханки з печі, повернувши Гретхен до реальності. — Піди візьми з комори свіжого масла й меду. Як тільки хліб вистигне, можна буде віднести трохи мамі й татові.

Щойно дівчина увійшла до ошатної вітальні з татцем, одразу зрозуміла: щось не так. Батько і матір сиділи, схилившись над радіодинаміком. З напруги в їхніх тілах було видно – щось сталося.

Поставивши татця на стіл, дочка поспішила до них.

– Що...

– Тихенько, – наказала мама, а тато просто махнув, щоб вона мовчала. Гретхен підсунулася ближче.

«За останніми повідомленнями, наші сили зіткнулися з незначним опором і швидко просуваються, – говорив ведучий, не в змозі стримати хвилювання в голосі, який слухачі звикли чути спокійним і нейтральним. – Повторюю, що сьогодні вранці сили Вермахту перетнули кордон із Польщею, щоб допомогти нашим співвітчизникам-німцям у Пруссії, Верхній Сілезії, Познані й Данцигу та звільнити їх від тиранії, якої вони зазнали після підписання сумнозвісного Версальського договору. Наші героїчні сили наступають на всіх фронтах і зазнають мінімальних втрат. Військове відомство очікує, що кампанія завершиться за кілька днів. Міністерство закордонних справ у своїй заяві запевнило світ, що Німеччина прагне тільки захистити права свого народу, і ми хочемо лише тривалого миру. Хайль Гітлер».

Батько вимкнув радіо й повернувся до Гретхен. Вона ще не бачила його з таким серйозним обличчям.

– Дитино, йди збирай речі. Сьогодні ввечері ми повертаємося до Берліна.

– Але ж, тату, на вечерю прийде гер Шпеер.

– Гер Шпеер телефонував, Гретхен. У нього інші справи.

А тоді додав, наче сам до себе.

– Не знаю, коли він знову завітає до цього дому.

Берлін, 1 вересня 1939 року

Темноволосий Альберт Шпеер, вродливий, мов кінозірка, одягнений у сірий польовий мундир, пильно роздивлявся набір архітектурних креслень. Він думав про те, як побудує найбільшу споруду у світі – центр влади Гітлера. Сама лиш актова зала могла би вмістити 180 тисяч людей стоячи, і все це робилося, щоб якнайкраще прославити фюрера. Шпеер приєднався до Націонал-соціалістичної партії в 1931 році й зацікавив Гітлера, спроектувавши Територію з'їздів у Нюрнберзі. Він усміхнувся до себе, згадавши, як зрадив Гітлер, заїхавши туди під оглушливий рев натовпу, який було чути аж з аеропорту. Для з'їзду Альберт Шпеер створив «світловий храм» зі ста тридцяти зенітних прожекторів, спрямованих угору. Гітлер у синьому «даймлер-бенці» стоїть поруч із водієм, випроставшись на всі свої 175 сантиметрів зросту, його ліва рука – на лобовому склі, права – простягнута вперед до захопленого натовпу.

Він згадав, як Герінг лютував через те, що Шпеер забрав під це прожектори, але Гітлер поклав край рішучим запереченням головнокомандувача Люфтваффе.

У свої тридцять чотири Шпеер почувався безпечно в ролі протеже й довіреної особи Гітлера, тож вважав, що має причини собою пишатися. Він озирнувся на свою секретарку Аннемарі Кемпф, яка стояла збоку, занісши олівець над блокнотом.

– Зателефонуйте фон Бісмарку. Скажіть, що мені прикро, але я не зможу прийти до нього на вечерю. Ми побачимося з ним завтра в офісі.

Він відчув крихту жалю, що не може прийняти запрошення на вечерю від свого асистента. Куховарка фон Бісмарка мала здібності, незгірш як у шеф-кухарів у Берліні, а його красуня-донька з пшенично-світлим волоссям і сірувато-блакитними очима була дуже приємною співрозмовницею.

Шпеер помітив, як вона щораз опускала чарівні очі, коли він на неї дивився, але вона ще була дитиною, а він залишався вірним Маргарете, відколи вони заручилися ще в дев'ятнадцять. Ох і довго ж його матір не приймала їхній шлюб! Минуло сім років, перш ніж їх запросили погостювати в будинок його батьків у Мангаймі.

І все ж щось у ній було, – Гретхен фон Бісмарк, так її звали – щось у цій дівчині було таке, що його причаровувало. Те, як вона смакувала кожен шматочок страви, який підносила до рота, як нюхала її, перш ніж проковтнути, неначе кохалася з їжею.

«Гретхен... Так, Гітлеру вона неодмінно припала б до душі, – подумав він. – Ідеально ілюструє нову Німеччину, здорова й енергійна».

Однак він узяв під контроль швидкоплинні думки й замість дівчини зосередився на роботі. Шпеер згадав останню зустріч із Гітлером. Це було в будинку фюрера в Оберзальцберзі, де він таємно жив зі своєю коханкою Євою Браун. Вони переглядали креслення для нового Райхстагу, коли Гітлер поділився з ним подробицями плану «Вайс», кодової назви вторгнення до Польщі.

Як же він у ту мить пишався своїм лідером і Німеччиною! Цей погляд у майбутнє затьмарювала тільки неминуча війна з Англією, через яку кошти на його архітектурне бачення, можливо, доведеться переспрямувати на підтримку військових амбіцій Німеччини.

Яким жалюгідним за рік до того був британський прем'єр-міністр, який повернувся, відвідавши Гітлера в Мюнхені, й вимахував папірцем, вигукуючи «Мир нашому часу».

Про мир не могло бути й мови, поки Німеччина не посіла належне їй місце лідера Європи та зрештою всіх людей білої раси.

На столі дзенькнув телефон, перервавши його роздуми. Відповіла секретарка.

– Гере Шпеер, це ваша дружина.

Він узяв слухавку і заговорив, не чекаючи, поки дружина щось скаже:

– Ти вже чула новини?

– В сенсі наші новини?

– Ні, новини про Польщу. Ми звільнили Польщу. По радіо тільки про це й мова. Ти що, не рада?

– Альберте... У мене в самої є новини. Ти ж знаєш, що останнім часом я почувалася... ну, якось дивно. Я сьогодні пішла до лікаря Гофштеттера, і... ти сидиш?

– Я працюю, *liebchen*. Ти ж знаєш, що я завжди стою.

– Ти будеш татом! Я вагітна. Нарешті.

Шпеер не відразу усвідомив, що вона каже.

– Любий, ти мене чуєш? Не сумніваюся, що це хлопчик, і якщо дійсно так, ми його назвемо на твою честь.

Шпеер віддав слухавку секретарці й поволі опустився в крісло. Він сховав обличчя в долонях, щоб вона не побачила його сліз.

Берлін, 15 вересня 1939 року

Гретхен не судилося надовго затриматися в родинному пентхаусі на берлінській Петербургер-штрассе. Побоюючись за доньчину безпеку, батьки відправили її довчатися у Швейцарії в надії, що там вона і залишатиметься протягом війни. Згідно з новинами на телебаченні нацистів, Батьківщина мала перемогти вже до наступного врожаю. У 1935 році Берлін став першим містом Німеччини, яке запустило телевізійне мовлення. Телевізори були дорогими, тож місцева влада організувала комунальні зали в різних частинах Берліна, де громадяни могли безкоштовно дивитися телебачення. Фон Бісмарки відчували, що інвестиція варта своїх грошей, тому стали першими щасливими власниками телевізора на весь будинок.

Спершу Гретхен захоплювалася щоденними кулінарними шоу, хоча невдовзі її почали бентежити неявні расистські